

نظیر کہوٹ نال اک ملاقات

نظیر کہوٹ پنجابی پیاریاں وچ اک وڈا ناں ہے جس دا پنجابی قوم پرتی پریم، ات بھاؤک ہے۔ ۲۰ جولائی، ۱۹۹۷ نوں پریتم سنگھ کینبو نے اوناں نال اک ملاقات لندن وکھے کیتی جس نوں اسیں اپنے پائھکاں لئی چھاپن دی خوشی لے رہے ہاں۔۔۔ سمپادک

آرتھک سنکٹ آتے گھریلو مجبوریاں کر کے ہی انسان اپنا گھر بار چھڈ کے تہاں تہاں دیاں ٹھوکران کھاندا ہے۔ اوہ آرتھک سمسایاواں نال جو جھدا ہویا دوجیاں تھانواں دے انیکاں کوڑے مٹھے اَنوہو وی گریہن کردا ہے۔ جے کوئی لیکھک سوخم برتی والا ہووے تاں اوہنوں مالی اوکڑاں دے نال نال سبھیچارک سنکٹ سبھ توں زیادہ ڈکھی کردا ہے۔ نظیر کہوٹ پوریں اجیہیاں ستھتیاں دی مار پیٹھ آئے ہوئے لیکھک ہن۔ سبھ توں پہلاں اوناں نے لیہندے پنجاب دی اپنی دھرتی نوں چھڈ کے سِندھ (پاکستان) وچ جا ڈیرا لایا۔ اپنی زبان آتے اپنے سبھیچار نال ہندے ائمنگھی ورتاؤ کر کے اوہ تڑپ اُٹھے۔ اوناں دی وینگ بھاوی سرلیکھ والی پُستک آؤ! پنجابی نوں قتل کریئے، لیہندے پنجاب اندر، پنجاب، پنجابی آتے پنجابی قوم دی نگہردی تے ات گھنوںی تصویر نوں پیڑت بھرپور تے

سپشٹ شبدان وچ اُیکدی ہے۔

بیشک لیہندے پنجاب وچ پنجابی زبان دی حالت تسلی بخش نہیں
آتے پنجابی نوں اجے تگ پرائمری پدھر تے یوگ مان
نہیں ملیا، پر کجھ چر توں پنجابی نوں حقّی ستھان دواؤن
لئی پنجابی لیکھکاں وچ نوین چیتنا ابھر رہی ہے۔ لیکھک
پاکستان وچ پنجابی دے ہتّ لئی لڑ وی رہے ہن اتے
ساہت سرجنا وی کر رہے ہن۔ پنجابی پیاریاں دا اس
تراں اک چنگا قافلہ بن گیا ہے۔ نظیر کہوٹ وی اس قافلے
دے اگھے میمبر ہن۔ اوناں نے پاکستان وچ رہندیاں
پنجابی دے وکاس لئی گھول لڑیا ہے۔ اُپروکت انکت پُستک
وچ وڈھے ہوئے سنگھرش دی تفصیل روپمان ہوئی ہے۔ اس پُستک
دی کافی چرچا وی ہوئی ہے۔ جس دے سندربھ وچ اوناں دیاں
کئی ملاکاتاں وکھ وکھ اخباراں اتے رسالیاں وچ چھپیاں
ہن۔ حالات نے پلٹا کھادا اوہ انگینڈ آگئے تے کجھ
چر اتھے نکلے رہے تے فر جا کینیڈا سیٹل ہوئے۔
کینیڈا وچ وی اوہ پنجابی دے کم نال جڑے ہوئے ہن۔
اوہ باقائدہ طور تے پنجابی کانفرنساں وچ حصّ لیندے
ہن۔ اوناں نے ساؤتھ ایشین ریویو ولوں سال ۲۰۰۰ تے
سال ۲۰۰۳ وچ پرنس جارج وکھے کروائیاں گئیاں دونوں وشو
پنجابی کانفرنساں وچ حصّ لیا۔ اوہ انٹراشٹری پدھر تے

پنجابیاں نوں ایکتا وِچ پروں لئی پنجابی انٹرنیشنل فورم
 ناں دی سنستھا دی پرتیندھتا کر رہے ہن۔ پاکستان
 رہندیاں دی جینیس ناں دا اک شاندار پرچہ چلا رہے
 سن، جو پنجابی، اُردو اتے انگریزی وِچ نکدا سی۔ کہوٹ
 صاحب بہت ہی جذباتی ہن تے اپنی گل بالکل ندھرک
 ہو کے کردے ہن۔ مینوں اوناں نال گل کرن دا سبھاگ
 پراپت ہویا جدوں اوہ انگلینڈ وِچ ٹکے ہوئے سن۔ بہت
 ہی سہج بھرپور و اتاورن وِچ اوناں نال ہوئیاں و چاراں نوں
 پاٹھکاں دی سیوا وِچ پیش کرن دی خوشی لے رہیا ہاں۔
 کہوٹ صاحب دے ایہ و چار میرے گریہ وکھے متی ۲۰ جولائی،
 ۱۹۹۷ نوں رکارڈ کیتے گئے سن۔

پریتم سنگھ کینبو: کہوٹ جی، میں تہاڈا سواگت کردا ہاں
 کہ تسیں سماں کدھ کے اتھے آئے ہو۔ میں آپ جی دی پُستک
 'اؤ! پنجابی نوں قتل کریئے' وِچ اُبھارے گئے پر مگھ مثلیاں
 نوں سمجھن دی کوشش کیتی ہے۔ ایہ مسلے تاں کافی گنبھیرتا
 دی منگ کردے ہن۔ آپ ولوں اتنے جذباتی ہو کے لکھن
 دا کیہ مطلب ہے؟

نظیر کہوٹ: اصل وِچ 'اؤ! پنجابی نوں قتل کریئے' دے لکھن

دا جو سبب بنیا، اوہ ایہ ہے کہ ایہ جذباتی نواہت دے
 مسلے سن۔ اسے لئی ایہ کتاب لکھی گئی۔ اجہیاں گلاں سنبندهی
 انسان اپنے جذباتاں نوں قابو چ نہیں رکھ سکدا۔ مسلاً
 کتاب وچ انکت سندھ بارے مسلے پیش ہوئے ہن۔ اوہے رہندے
 پنجابی کئی تراں دے جبر دے شکار ہوئے ہن۔ ایہ نسلی، علاقائی
 تے لاسانی آد دے مسلے ہن۔ سندھ وچ پنجابی نال جبر
 عملی شکل وچ موجود ہے۔ پنڈاں وچ رہندے پنجابیاں دے
 خلاف پینڈو دہشتگرد کم کر رہیا ہے۔ اسے تراں کراچی وچ
 شہری دہشتگرد پنجابیاں خلاف سرگرم ہے۔ ایہ دہشتگردی زبانی-کلامی
 نہیں ہندی۔ ایہدے پرہاو کر کے پنجابی کساناں دے کہیت ساڑے
 گئے تے پنجابیاں نوں قتل وی کیتا گیا۔ اس دہشتگردی دی
 جڑھ وچ ایہ ہے کہ پنجابیاں نوں ایتھوں کڈھ دیو۔ اس
 توں علاوہ ٹارچر، تشدد تے اگوا آد دیاں کاروائیاں وی
 کیتیاں گئیاں۔ انہاں توں اسرانداز ہو کے ہی میری قلم وچ
 بہاوکتا آ گئی ہے۔

پریتم سنگھ کینبو: تسیں کراچی کدوں گئے تے کد توں تسیں
 ایہ غیر انسانی سلوک تے وتکرے نوں محسوس کر رہے
 ہو؟

نظیر کہوٹ: اسیں ۱۹۶۹ وچ پنجاب چھڈ کے سندھ دے شہر

مدین وچ سیٹل ہوئے ساں۔ فوجی ہون کر کے پھادر صاحب نوں
 زمین الاٹ ہوئی سی۔ پنجاب چھڈن دا مُدھلا کارن ایہ سی
 کہ جہلم دریا دے کنڈھے ساڈا پنڈ ڈڈیاں سی۔ ساڈے نال
 دے پنڈ دا ناں ہے کلے۔ نال جھاوڑیاں تے ڈیرا شاہ پور
 تحصیل سی۔ ساڈا پنڈ چھڈن دا کارن ایہ سی کہ ساڈی
 زمین دریا بُرد ہو گئی۔ جے جٹ کول زمین نہ روھے تاں
 اوہ کھاوے کتھوں؟ اسپں سکول وچ پڑھدے ساں۔ پھادر صاحب
 نے سوچیاں کہ ہُن گزارہ نہیں ہونا تے اسپں سندھ ول
 چلدے ہاں۔ اوٹھے جا کے اسپں زمین آباد کیتی۔ میرے ماں-باپ
 تے دادے نے واہی کیتی تے زمین نوں واہی یوگ بنایا۔
 پرنٹو اوٹھے ساڈے نال بڑیاں ائہوئیاں گالاں واپریاں۔ ساڈیاں
 فصلاں اُجاڑیاں جانڈیاں، ڈنگر چوری کر لئے جانڈے، پائی وڈھ
 دتا جاندا تے کھیتاں نوں اگ لا دتی جانڈی۔ وارث
 شاہ لکھدا ہے: ساک جٹ دے کھیت نوں اگ لگی، ویکھاں
 آن کے کنج بُجھانودا ای۔ ساک اگ بُجھاؤن والے نوں مار
 دتا جاندا سی۔ سن ۱۹۷۴ وچ میں گریجوئیشن کیتی۔ فیر اسپں
 واپس پنجاب آ گئے تے میں کاروبار لئی کراچی ٹر گیا۔ مینوں
 پتہ سی کہ کراچی وچ پنجابیاں نال کیہ ہو رہیا ہے۔ میں
 آج تک نہ بھلیاں ہاں تے نہ ہی ایہ بھلیا جا
 سکدا ہے۔ کراچی جا کے میں جرنلزم دا کم شروع کیتا۔ سال
 ۱۹۸۵ وچ نج۔ ڈھ۔ نج۔ (مہارز قومی موومینٹ) لہر شروع ہوئی

جہدا لیڈر آفتاب حسین سی۔ اس نے پنجابیاں دے خلاف
 نعرہ لایا۔ اُونے کہا کہ ایہ پنجابی پنجاب منیارڈر بھیجدے
 ہن۔ انہاں اُتے ورک پرمٹ دی پابندی لائی جاوے۔ پنجابیاں
 اُتے ہزاراں ہی حملے کیتے گئے۔ پنجابی قتل کیتے گئے۔ انہاں
 تسیہیاں کر کے لوکی کراچی چھڈ کے نئے وی۔ انٹیریر سندھ
 وچ تے کراچی وچ جو وی ہویا میریاں اکھاں دے ساہمنے
 ہویا ہے تے میں اوس دا چشمدید گواہ ہاں۔ پنجابی ہونا
 اک گال بن گیا۔ ایہ سمجھ چ نہیں سی آ رہیا کہ ایہ
 کھڑی شے پنجابی نال جڑی ہوئی ہے جس کر کے ہر بندہ اس
 توں نفرت کردا ہے۔ میں اس سبھ کجھ نوں تگدا، ویکھدا
 تے محسوس کردا رہیا ہاں۔ جدوں میں اٹھوین جماعت وچ
 پڑھدا ساں تاں میرے سندھی ماسٹر نے کہا کہ کھڑھا ہو
 کے اپنی پہچان کرا۔ پچھوں اک سندھی منڈے نے آواز
 دے کے کہا کہ جی ایہ پنجابی ہے۔ مینوں اوس دن پہلی
 وار محسوس ہویا کہ میں پنجابی ہاں۔ مینوں تاں ایہ وی
 نہیں سی پتہ کہ بھٹو سندھی ہے۔ میرے پردے وچ اس گھٹنا
 نے گھر کر رکھیا ہے۔ ایہ پچھوکر سی جس نال میرے پردے
 وچ پنجابی نال موہ بنیا تے دھکے وروڈھ جذبہ اُبھریا۔
 میں اپنے من وچ دھاریا کہ پنجابی نوں ایہدا سہی رتبہ
 دوایا جانا چاہیدا ہے۔ میں پنجابی دیاں جڑھاں لہنیاں شروع
 کر دتیاں۔ میں ویکھیا کہ پنجابی قوم دا تاں کوئی وجود

ہی نظر نہیں آ رہیا۔ پنجابی قوم دی تان شناخت ہی کہوہ
لئی گئی ہے۔

پریتم سنگھ گینبو: کہوٹ صاحب، تسیں آئے پچھوکر نوں
بہت ہی باریکی آتے وستار نال دسیا ہے۔ ہن تسیں
ایہ دسو کہ سندھ وچ جا کے تہانوں کہڑیاں کہڑیاں
مُشکلاں دا ساہمنا کرنا پیا۔ تسی پہلاں کہڑا کم ارنہیا
تے فر کیہ سیدھ لے کے اگے ترے ہو؟

نظیر کہوٹ: سبہ توں پہلاں اسیں سال ۱۹۸۹-۹۰ وچ سوشل ویلفیئر
(لوک سیوا) تنزیم شروع کیتی۔ میں ایہدا پہاؤنڈر ساں۔ ہور
وی کافی پنجابی کامے تے سیوادار کراچی وچ سرگرم سن۔ مکھ
طور تے ایہدا مقصد سی کہ غیر سیاسی طور تے پنجابی
دے سماج دی بھلائی لئی کم کریئے۔ پنجابی نال سنبندھت مسلے
بہوتیات وچ سن پر جدوں کم شروع کیتا تان دیکھیا کہ
سیاسی مسلے زیادہ اہمیت لے رہے ہن۔ اوس پاسے زیادہ
دھیان لوڑیندا سی۔ ہور لوک اس مقصد نال نہیں سن کم
کر رہے۔ ایہ سوچ کے اسیں لوکاں نے قوم پرست تنزیم
بناؤن دا نشچا کر لیا۔ جدوں اسیں پنجابی قوم پرستی نال
جڑ گئے، ساڈے ساہمے بے انت مسلے سن۔ سبہ توں مکھ مثلاً
پنجابی زبان دا سی تے فر پنجاب تے پنجابی قوم دی

شناخت دا مثلاً سی، پنجاب نوں ہور وندن دا مثلاً سی، پنجابی
 اُتے سندھ وچ جبر دا مثلاً سی، تے پنجابیاں نوں پنجاب
 دے کوٹے دے حساب نال سینٹر دی فیڈریشن دے اداریاں
 وچ نمائندگی نہیں سی ملدی، ایہ وی مثلاً سی۔ ایہ سارے
 وڈے وڈے مسلے سن۔ اسپس انہاں مثلیاں نوں سیاسی روپ
 دتا۔ اسپس پنجابی نیشنل موومینٹ نوں سندھ توں چلا کے
 پنجاب تگ لے گئے۔ میں لہور جا کے پریس کانفرنساں کردا
 ساں تے پنجاب دے مثلیاں دی گل کردا ساں۔ اسپس ایہ
 لہر نیشنل پدھر تگ شروع کیتی۔ اس تران نظیر کہوٹ دا
 ناں لوک سیوا دے ناں نال جڑ گیا۔ لوک سمجھدے سن کے
 اسپس پنجاب دی گل کردے ہاں۔ اسپس لگاتار چار پنج سال
 کم کیتا۔ نتیجہ ایہ ہویا جہڑا 'پنج رنگ' رسالا بند پیا
 سی، اوہ دوبارا چالو کیتا گیا۔ فر اداریاں وچ پنجابی
 کرمچاری فیڈریشن بنائی۔ اونان نوں کارز شیل کیتا۔ پنجاب
 تے پنجابیاں بارے دوسرے صوبیاں وچ بڑیاں غلط فیہمیاں
 سن۔ اسپس اک پرچہ کڈھیا دی جینیس جو پنجابی، اردو
 اتے انگریزی تئاں بہاشاواں وچ نکلدا سی۔ اس پرچے
 دے سارے سیکشن وچ پنجابی تے پنجابیاں دی گل ہندی
 سی۔ ایہ لاجواب پرچہ سی، جو انٹرنیشنل پدھر دے اچے
 معیار دا پرچہ سی۔ اس نال پنجابی مثلیاں نوں گہرائی
 نال گھوکھیا گیا تے پنجابی دی زوردار طریقے نال گل

ہوئی۔

پریتم سنگھ گینبو: ہُن تسیں ایہ دسو کہ پنجابی زبان
دی پاکستان وچ موجودہ حالت کیہ ہے؟ پنجابی بولی کس حد
توں کس حد تک بولی جاندی ہے۔ کئی کو گنتی دے شہری
پنجابی بولدے ہن تے پنڈاں وچ پنجابی دی کیہ ستھتی ہے؟

نظیر کہوٹ: اس ویلے لیہندے پنجاب دی آبادی اٹھ کروڑ
دے نیڑے-تیڑے ہے۔ ستر فی صدی آبادی پنڈاں وچ رہندی ہے۔
پنڈاں وچ پنجابی بولی جاندی ہے۔ ٹیقویقہ کر کے تھوڑھی بہت
تبدیلی ہو رہی ہے۔ دےش وچ اُردو میڈیم ہے۔ پنجاب وچ
پنجابی نہیں پڑھائی جاندی ایہدی بجائے سکولان وچ اُردو پڑھایا
جاندا ہے۔ ایہ بُنیادی مثلاً ہے۔ ہالانک قانون وچ ایہ گل
شامل ہے کہ پنجابی بطور زبان پڑھائی جا سکدی ہے۔ پنجاب
اسمبلی دے میمبر ہی نہیں چاہندے، اس کر کے پنجابی میڈیم
آف انسٹرکشن نہیں بن رہی۔ پنجابی دانشوراں نے خراب حالتان
دے باوجود پنجابی پرتی چیتنا قائم رکھی ہے۔ نرنتر پرکاشناں
کردے رہے ہن۔ جس دا اثر ایہ ہویا کہ پنجابی، پنجابییاں
دی نویں نسل دے ہتھان وچ سنبھالی گئی ہے۔ کافی دانشور
چنگا کم کر رہے ہن۔ ایہ جھڑی لہر پُراتن نسل توں

نويس نسل وچ آئی ہے، ایہ وڈھ رہی ہے۔ ہُن جائکاری ودھ
 رہی ہے۔ پنجابیاں دے مناں وچ ایہ سوچ اُتر پئی ہے کہ
 اسیں تاں پاکستان لئی قربانی کردے رہے ہاں، پر پنجاب
 دے ہتّاں لئی کجھ نہیں ہو رہیا۔ اک تاں سیاسی نہ انصافی
 پنجابی زبان دے حوالے نال ہے۔ پنجابی زبان سنبندھی جہڑا کلمکاراں
 دا کم ساہمنے آیا ہے اوہنوں مدّ نظر رکھ کے پنجابی دی
 گل کھلر رہی ہے۔ میں آشاوادی ہاں۔ پنجابی دی گل ہور
 بہتر ہوویگی تے پنجابی ختم نہیں ہو سکی۔ شہراں وچ پنجابی
 اُردو نال پرہاوت ہوئی ہے۔ اتھے حالت بدلی ہے۔ لیکن سموچا
 ڈھانچہ لگہگ اوہی ہے۔ پنجاب صوبے وچ ساڈھے اٹھ کروڑ
 پنجابی ہن۔ سندھ وچ پنجاہ لکھ پنجابی ہن۔ صوبہ سرحد
 تے پشاور وچ ہندکو پنجابی بولی دی ہی ڈائلیکٹس بولن
 والے ہن۔ صوبہ سرحد دی پنجاہ فی صدی آبادی پنجابی بولدی
 تے سمجھدی ہے۔ بلوچستان وچ وی پنجاہ فی صدی آبادکار
 پنجابی بولی سمجھدے ہن۔

پریتم سنگھ کینبو: تہاڈے دتے انکڑیاں تے جائکاری
 توں پرگٹ ہندا ہے کہ پاکستان وچ پنجابی دی اہمیت کافی
 ہے۔ خاص کر کے بولن والیا دی گنتی کافی اُتساہجنک ہے تے
 جہڑی مہم وڈھی گئی ہے، اس نال کافی چیتنا پسری لگدی
 ہے۔ ہُن ایہ دسو کہ انہاں گلاں دا ٹیق وی تے کیہ

پر جہاں رہا ہے۔ اُپر وکت تصویر دا جھلکارا میڈیئے راہیں
کنا گو جھلکا ہے؟

نظیر کہوٹ: اتھے بڑا ہنیر ہو رہیا ہے۔ پنجابی اتھے ستر-پچھتر
فی صدی توں وی وڈھ لوکاں دی بولن والی زبان ہے۔ جے
پنجاب وچ پنجابی بولی نوں میڈیم آف انسٹرکشن بنا دتا
جاندا ہے تاں اس وچ کوئی شک نہیں کہ پنجابی پاکستان
دی راشٹری زبان ہو سکی سی۔ اصول تاں ایہی ہی ہے کہ
جہڑی زبان لوکاں دوارا زیادہ بولی جاندی ہووے اوہی مُلک
دی قومی زبان بنوائی جاندی ہے۔ پر اتھے زبان باہروں لیا
کے لوکاں اُپر تھپ دتی گئی ہے۔ بہو-گنتی بہاشا بولن والیاں
نوں اُلٹا ایہ کیہا گیا ہے کہ تسیں اپنی زبان چھڈ
کے اس اُردو زبان نوں اپناؤ۔ حوالہ دندے ہن کہ پنجابیاں
نے اُردو دی بہت ہی سیوا کیتی ہے اس لئی پنجابیاں
نوں اُردو دے ٹھیکے دار بنا کے اُردو نوں پورے مُلک تے
ٹھوس دتا گیا ہے۔ ہالاں کہ پورے پاکستان وچ اُردو پنج
فی صدی لوکاں دی زبان ہے جو بھارت توں آئے ہن۔ بھارت
توں آئے اُردو بولن والے کروڑاں پتی ہن۔ ایہ اُردو بولن
والے سو فی صدی پڑھے لکھے ہن۔ انہاں پنج فی صدی
لوکاں دی زبان علاقائی ہونی چاہیدی سی پر بن گئی ہے قومی
زبان اتے جہڑی بہو-گنتی لوکاں دی زبان پنجابی قومی زبان

ہوئی چاہیدی سی اوہ بن گئی ہے علاقائی زبان۔ پنجابی زبان
 نوں سرکاری سرپرستی نہیں ملی۔ سجن اخبار بند ہو گیا ہے۔
 لہراں (ماسک) چھپدا ہے۔ سویرا چھپدا ہے۔ رویل تے سالانہ
 ساہت چھپدا ہے۔ تماہی بہاولپور توں چھپدا ہے۔ پنجابی ادب
 پاکستانی ادبی بورڈ دا معیاری پرچہ ہے، جو چھپدا ہے۔ پنجابی
 پرچے چھپدے آتے بند ہندے رہندے ہن۔ ایہ سبہ نجی
 کوششاں دے صدقے ہی چلدے ہن۔ ستر فی صدی لوکاں دی زبان
 پنجابی نوں ریڈیو آتے ٹیے ویقے تے کوئی خاص جگہ نہیں
 ملدی۔ ۳۵ منٹ دا لاہور ٹیے ویقے تے پنچند ناں دا
 اک پروگرام ہندا ہے۔ ریڈیو تے پنجابی گیت بہت پاپولر
 ہن۔ سلطان راہی نے سماجی تے سیاسی چیتنا پیدا کیتی
 ہے۔ ایہدا اثر سندھ تے وی پیا ہے۔ سلطان راہی جگیرداری
 دے خلاف بھگتدا ہے۔ پنجابی فلماں پنجابی تے غیر پنجابیا
 تے اسرانداز ہن۔ اس ساری چیتنا وچ سرکار دا کوئی
 وی یوگدان نہیں ہے۔ ایہ سارا پنجابی زبان وچ مٹھاس تے
 طاقت دا پرہاو ہے۔ سرکار پنجابی اخبار لئی کوئی اشتہار
 نہیں دندی، دراصل سرپرستی وی نہیں ہے۔ انہاں گلاں کر کے
 پنجابی زبان پچھڑ گئی ہے۔ لوکاں دے وچ دلچسپی نہیں ہے۔ جو
 پنجابی دی گل کردا ہے، اوس توں ایہ بہاو لیا جاندا ہے
 کہ اوہ جاں تاں کافر ہے تے جاں ہندوستان تے سکھاں
 دا ایجنٹ ہے تے ملک نوں توڑنا چاہندا ہے۔ اوہنوں غدار

دا فتوا دتا جاندا ہے۔

پریتم سنگھ گینبو: تُسیں دسیا ہے کہ پنجابی فلماں لیہندے پنجاب وچ کافی پاپولر ہن تے عام لوک وی پنجاب وچ پنجابی بولن والے ہن، دوجے صوبیاں وچ وی پنجابی بولی جاندی ہے، فر کیہ کارن ہے کہ پنجابی زبان دئی ہوئی ہے۔ کیہ ایہ اگیاتتا دا کارن ہے جاں فر سرکاری تھے ہے؟

نظیر کہوٹ: اک تاں ایہ ہے کہ لیہندے پنجاب وچ پاکستان بنن توں بعد زبان دے حوالے نال جتا وی کم ہویا ہے، اوہ اُردو دے سنبندھ وچ ہویا ہے۔ پنجابیاں نوں پہلے ہی دہاڑے ایہ دسیا گیا ہے کہ تہاڈی زبان اُردو ہے۔ تُسیں مُسلمان ہو تے اُردو نوں پڑھو، لکھو تے ایہو تہاڈی زبان ہے۔ پنجابی دی گل نہ کرو، ایہ کروگے تاں ایہ سگھاں دی گل ہوویگی۔ جدوں انگریزاں نے مہاراجہ رنجیت سنگھ توں بعد پنجاب تے قبضہ کیتا، اوس ویلے ہندوستان دے باقی سارے صوبیاں وچ سوبائی زبانان لائیاں گئیاں پر پنجاب وچ انہاں نے اُردو لگا دتا۔ ہالاں کہ مینوں یاد ہے پارٹیشن توں پہلاں سر چھوٹو رام نے بل پیش کیتا کہ پنجاب وچ پنجابی زبان لگاؤ۔ اوتھے الاما اقبال تے ہوران

نے ایہدی مُخالفت کیتی جدوں کہ الاما اقبال دی آپنی
 زبان وی پنجابی سی۔ ایہو جہے لوک پنجابی دیاں جڑھاں وچ
 بیٹھ گئے۔ جدوں کسے دی متّ ہی ماری جائے تاں اوہدا تاں
 کوئی علاج نہیں۔ مغللاں ویلے فارسی زبان سی تے انگریزاں
 نے اُردو نوں لگا دتا۔ پنجاب آپنیاں جڑھاں کولوں دور
 ہو گیا۔ پنجابی دی ایہ حالت ہو گئی کہ دھوبی دا کُتا
 نہ گھر دا نہ گھاٹ دا۔ پنجابیاں نے اُردو دی خدمت
 کیتی ہے، پر اس سبھ کسے دی پنجابیاں نوں بدنامی جاویگی۔
 جدوں کدے وی اتہاس لکھیا گیا تے پنجابی زبان نے
 وکاس کیتا تاں شرمسار ہونا پویگا۔ ساڈے وڈے غلط کم
 کردے رہے ہن۔ ایہ آپنی زبان نوں چھڈ کے دو جیاں دی
 زبان نوں ترجیح دندے رہے ہن تے سگوں اُلٹا مُخالفت
 کردے ہن۔ نہ تاں سندھی ہی اُردو پڑھنا چاہندا ہے نہ
 بلوچی تے نہ ہی پٹھان صرف پنجابی چاہندے ہن۔ ایس نوں
 مذہب دے نال نتھی کر دتا گیا ہے۔ گورمنٹ، مذہبی جماعتاں،
 مٹلاں، آگو، لیڈر، پنجاب دے بُدھیجیوی آد سارے پھیکٹر
 ہن، جو پنجابی دیاں جڑھاں وڈھ رہے ہن۔ میڈیم آف
 انسٹرکشن پنجابی نہ ہون کر کے پنجابی ولّ نوں جھکاء نہیں
 پیدا ہو رہیا۔ لوک نجی طور تے کم کر رہے ہن۔
 میرے خیال وچ اس سنبندهی سیاسی لہر چلتی چاہیدی ہے۔

پریتم سنگھ کینبو: تسیں سرائکی دا مثلا وی لیا ہے۔ ایہ
 ملتان وچ بولی جاندی ہے۔ اس وچ بابا فرید جی دی بانی
 لکھی گئی ہے، جو مہی پنجابی وچ ہے۔ اس نوں سرائکی
 بہاشا وچ کڈاں جوڑیا جا رہیا ہے۔ سرائکی اندولن کیہ
 ہے تے کدوں شروع ہویا؟ ایہدا کیہ ارتھ ہے؟ ایہدے پچھے
 کس دا ہتھ ہے؟ کیہ ایہ پنجابی نوں نیواں دکھاؤن دے
 تُل نہیں ہے؟

نظیر کہوٹ: مڈھلی گل ایہ ہے کہ پنجابی زبان، کلچر تے
 صوبہ ایہ اصلی ہے۔ پنجاب شکتی شالی صوبہ ہے۔ بہو تے لوکاں
 نوں اپنے مفاد خطرے وچ نظر آؤندے ہن۔ سرائکی دے معاملے
 وچ میرا خیال ہے کہ ایہ کوئی مثلا نہیں ہے تے نہ ہی
 سرائکی کوئی بہاشا ہے تے نہ ہی سرائکی کوئی نسل ہے۔ ایہ
 بناوٹی کہانی گھڑی گئی ہے۔ لوکاں نوں گمراہ کیتا گیا
 ہے تے تاسب نال بہر دتا گیا ہے۔ ایہ پنجاب تے پنجابی
 دے خلاف گھنوی سازش ہے۔ اس دے پچھے پنجاب نوں وڈھ-ٹگ
 کے ختم کر دین دی چال ہے۔ اس لئی سرائکی دا چکر چلایا
 گیا ہے۔ راولپنڈی پوٹھوہاری آد بہاشاواں دا رولا پایا گیا
 ہے۔ بہاؤ کے پنجاب نوں اُپرکت زبانان دے چکر راہیں ختم
 کر دتا جاوے۔ سرائکی دا ۱۹۶۲ توں پہلاں کوئی ناں نشان

وی نہیں سی۔ ایوب خان دا سیکٹری سی قُدرت اللہ ہاشاب،
 اوسنے پہلی دفا کانفرنس بُلا کے ایہ شوشا چھڈیا سی کہ
 ایہ سرائکی زبان تے کلچر ہے۔ ایہدے لئی جتھبندی بنائی
 گئی۔ سرائکی سندھی زبان دا شبد ہے جہدا بہاو ہے دکھن
 دا بندہ ہے۔ سرائکی اوہ زبان سی، جو اپنے لوکا توں خُفیہ
 رکھ کے گل کرن دا ذریعہ سی۔ پچھوں ایہ بلوچستان
 توں آئی سی تے اوٹھے دی ہو کے رہ گئی۔ پاکستان دے
 صوبے 'چ سرائکی زبان نہیں ہے۔ زبان دے ایہ لیہزے ہن
 جس تراں ماجھی، ڈوآبی، ڈیروی، جانگلی۔ بہاولپور دی ریاستی،
 ملتان دی ملتان تے ڈیرا اسماعیل خان دی ڈیروی۔ انہاں
 نوں اکٹھا کر کے ناں دے دتا ہے۔ سرائکی۔ اس دا سرپرست
 النبردار بلوچستان توں پنجاب 'چ آباد ہون والا بلوچ بنیا۔
 میں اس گل نوں چیلنج کیتا کے رگوید وچ سرائکی قبیلے
 دا ذکر ہے۔ اس علاقے دے جگیداراں نے اپنا قابو رکھن
 لئی مسلے نوں راجنیتک رنگن دتی۔ اس مسلے وچ کوئی جان
 نہیں ہے۔ ایہ لوک خواجہ غلام فرید تے بابا فرید دے
 کلام نوں سرائکی کہندے ہن۔ پرنٹو ایہ دونوں شاعر پنجابی
 دے شاعر ہن۔ دیوان شفقت علی مرزا نے پورن کھوج نال
 ثابت کیتا ہے کہ خواجہ فرید دے کلام وچ ردو-بدل کیتا
 گیا ہے۔ پہلاں خواجہ فرید دی کتاب لکھنؤ وچ چھپی ہے۔
 عاصف خان دی کتاب توں وی ایہو ہی ثابت ہندا ہے کہ

ایہ اُپروکت دونوں شاعر پنجابی دے ہن۔ ایہ پنجابی کولوں
دو وڈے شاعراں نوں کھوپن تے انہاں دی صورت نوں وگاڑن
دا یتن ہے۔

پریتم سنگھ کینبو: سرائکی لہر بارے تے اس دے پچھوکر
بارے تسیں گھل کے بیان کیتا ہے۔ ایس ویلے ایہ لہر
کنہاں لائیناں تے چل رہی ہے۔ ایہدی موجودہ پُزیشن
کیہ ہے؟

نظیر کھوٹ: میرے خیال دے مطابق ایہ لہر نسپہل ہو چُکی
ہے۔ ایہدے پچھے جاگیردار سن۔ پاکستان دا ایس ویلے
دا سدر دکھنی پنجاب دا ہے، جہنوں سرائکی علاقہ آکھیا
جاندا ہے۔ اس علاقے دے لوک فوج وچ ہن، اسمبلی وچ
ہن تے پارلیمنٹ وچ ہن۔ انہاں نوں ایہ احساس ہو
گیا ہے کہ ایہ غلط کم کر رہے ہن۔ ایہدا زیادہ
سرگرم آگو ساؤدی عرب وچ نس گیا ہے۔ جاگیرداراں نے
آپنا ہتہ پچھے کھچ لیا ہے۔ اوتھوں دے لوکاں نوں کوئی
دلچسپی نہیں ہے۔ انہاں علاقیاں وچ سینٹرل پنجاب دا آبادکار،
جو چوکھی گنتی وچ وسیا ہویا ہے، اوہ وی اس مسلے
دا ورودھ کر رہیا ہے۔ پنجاب دی تقسیم سنبندھی اس تیہریک
دی جان نکل چُکی ہے۔

پریتم سنگھ گینبو: پنجابی دے پرچے کتھوں-کتھوں نکلدے
ہن تے انہاں دے پاٹھک کئے گو ہن؟

نظیر کہوٹ: پنجابی پرچیاں دی حالت بڑی اُداسینتا والی ہے۔
فر وی لہراں پچھلے پینتی سال توں نرنتر چل رہیا ہے۔
پنجابی ادبی بورڈ دا پرچہ پنجابی ادب لگاتار چل رہیا ہے۔
الیاس گھمن دا پرچہ رویل چھپ رہیا ہے، ایہ ماسک پرچہ
ہے۔ جمیل پال دا سویر (ترے-ماسک) چھپ رہیا ہے۔ بھلیکھا
چھپدا سی، جو بند ہو گیا ہے۔ سجن کافی پاپولر سی پر
بہ گیا ہے۔ پیپلز پارٹی دا پنج رنگ کراچی توں نکلیا
پر بند ہو گیا۔ اسے تراں جینیس وی بند ہو گیا۔ انہاں
پرچیا دے پاٹھک بہت ہی سیمت حالت وچ ہن کسے وی پرچے
دی اشایت چار پنج ہزار توں وڈھ نہیں ہے۔

پریتم سنگھ گینبو: لیہندے پنجاب دے پنجابی لیکھک اُردو
(شاہمکھی) لپی لکھی پنجابی پڑھدے ہن تے چڑھدے پنجاب
دے پنجابی لیکھک گرمکھی لپی والی پنجابی۔ اسیں آدان-پردان
راہیں بڑا گجھ کر سکدے ہاں۔ اسیں اسمرتہ کیوں ہاں؟ تہاڈے
وچار انوسار پنجابی بہاشا، کلچر تے ساہت دے پروتساہن واسطے
کیہ گجھ کر سکدے ہاں؟

نظیر کہوٹ: تہاڈا سوال بڑا اہم ہے۔ پنجابیاں دیاں ہور
 مُشکلاں دے نال ایہ وی اک وڈی مصیبت ہے کہ پنجابی زبان
 دی لپی وی ونڈی گئی ہے۔ چڑھدے پنجاب دی پنجابی ہندی توں
 پرہاوت ہو رہی ہے تے لیہندے پنجاب دی پنجابی عربی فارسی
 توں۔ اس تراں پنجابی وچ عربی، فارسی تے ہندی بہاشائی
 شبد واڑے جا رہے ہن۔ ایہ کوئی چنگا شگن نہیں ہے۔
 ایہ دو لپیاں والا مثلاً بہت ہی سنجیدا ہے۔ اس نوں اچّ پدھر
 تے حلّ کرن دی لوڑ ہے۔ ادھر گرمکھی لپی مذہب دے
 پرہاو کر کے ہے تے ادھر پرشین سکرپٹ وی مذہب دے ناں
 تے پرہاوت ہے۔ پر پنجابی زبان، کلچر تے اتہاس اک
 ہی ہے، فر ایہ کیوں دو لپیاں وچ لکھی جاوے۔ اس
 تے جلدی غور کرن دی لوڑ ہے۔ پہل دے طور تے دونوں
 لپیاں رکھیاں جان تاں کہ دونوں پاسیاں توں آدان-پردان
 ہو سکے۔ اک تہہ ایہ وی ہے کہ گرمکھی لپی اچّ لکھیا
 پنجابی دا خزانہ اتہاہ ہے۔ لیہندے پنجاب وچ پنجابیاں دی
 آبادی کافی ہے۔ کوشش کیتی جانی چاہیدی ہے کہ گرمکھی لپی
 لوک وڈھ سگھن۔ فر جو گجھ ایدھر ہے، اوہ ادھر وی
 پڑھیا جاوے۔ فر شاہمکھی لپی وچ وی کر دتا جاوے۔
 اگلے مقام تے جا کے ایہ فیصلہ کیتا جاوے کہ کھڑی
 لپی ورتی جاوے۔ جے تکنیکی طور تے گرمکھی لپی اچت

ہے تاں ایہنوں اتہم منّ لیا جانا چاہیدا ہے۔ جے دھارمک
وواد کھڑھا ہو جاوے تاں ایہنوں بُدھی-جیوی حلّ کر سکدے
ہن۔ میرا مول خلاصہ ایہ ہے کہ گُرمکھی وچ لکھے پنجابی
خزانے نوں لیہندے پنجاب، چ تبدیل کرن لئی گُرمکھی ولّ
دھیان دینا چاہیدا ہے۔

پریتم سنگھ کینبو: جدوں بھارت دی ونڈ ہوئی، اُدوں پنجاب
دا زیادہ نقصان ہویا۔ ادیب لوکاں نوں آؤن جان دی
پوری آزادی وی نہیں ملی۔ آدان پردان کٹیا گیا۔ اس لئی
پنجابی نوں وی کافی سٹّ وجی ہے۔ تسی دونوں لپیاں دی
گلّ کیتی ہے، پرتو جنا چر سرکار پروتساہن نہیں کردی،
اونا چر مثلاً نیپٹیگا نہیں۔ ایہ سارا بھار کون چُکّیگا؟

نظیر کھوٹ: اس سنبندھ وچ میں کہنا چاہانگا کہ لیہندے
پنجاب تے چڑھدے پنجاب دے چنتکاں دا فورم بنا چاہیدا
ہے۔ اک فارمولاتے ہونا چاہیدا ہے، فر مختلف پھنچاں
اپنائیاں جا سکدیاں ہن۔ ایہ راجنیتک وی ہو سکدیاں ہن،
جس دا آدھار شانتمئی پدھر دا ہووے۔ بھاویں لیہندے اتے
چڑھدے پنجاب دے سارے لوک پڑھنا نہیں چاہندے، پر ایسی
گھٹّ گنتی جو پرہاوشالی ہووے، جو شاہمکھی تے گُرمکھی
لپیاں توں پوری تراں جانو ہووے، پیدا ہوئی چاہیدی ہے

تے ایہ احساس مُکّ جائے کہ پنجابی دیاں دونوں لپییاں
وچ لکھیا پڑھیاں سمجھیا نہیں جا سکدا۔ اس تراں دونوں
پاسیاں وچ دوری گھٹیگی۔ بارڈر نہیں مُکّ سکدا تے ایہ
ساڈا مثلاً وی نہیں۔ اسیں صرف پنجابی زبان تے کلچر دے
حوالے نال گل کر رہے ہاں تے ایہ ساڈا اٹّ رشتہ
ہے۔

پریتم سنگھ کینبو: ایس ویلے پنجابی ساہت دی کیہ ستہتی
ہے؟ کویتا وچ کیہ کم ہویا ہے۔ وارتک تے ناول آد
وچ کیہ گجھ رچیا جا رہیا ہے؟

نظیر کہوٹ: ناول نگاری 'چ افضل احسان رندھاوا، الیاس گھمن
تے لودھی وڈے ناں ہن۔ کھوجکاری وچ اینلہگ فریدکوٹی،
شفقت مرزا، عاصف خاں اچے پدھر تے کم کر رہے
ہن۔ شاعری 'چ جالب، بابا نازمی آد توں علاوہ ہور وی
کئی نام ہن۔ نسل دے حوالے نال احمد سلیم آد کم کر
رہے ہن۔ پنجابی ادب کھوج 'چ اہم ہے۔ اختر حسین نے
واراں تے پرسنسا یوگ کم کیتا ہے۔ شاہباز ملک ولوں انسائیکلو پیڈیا
چنگیاں رچناواں ہن۔

پریتم سنگھ کینبو: پنجابی وکاس دے کم وچ رکوٹ مڈھلی

پڑھائی نہ ہون کر کے ہے۔ کیہ کوئی ایسی لہر کھڑی ہوئی ہے،
جس راہیں سرکار تے زور پایا گیا ہووے؟

نظیر کہوٹ: ایسی تنزیم نہیں بنی، جو پنجابی زبان نوں میڈیم
دے طور تے ورتن لئی زور پاوے۔ ایدھر پنجابیاں دی قوم پرستی
دی لہر نہیں اُگم سکی۔ پر پنجابی قوم پرستی دی تیہریک
لئی آدھار موجود ہے۔ زمین و تر ہوئی پئی ہے پر واہ کے گوڈن
والا نہیں۔ کسے نوں دلچسپی نہیں تے نہ ہی لوکاں نوں
شور ہے تے لوک مفاد-پرست ہن۔ دھرتی ماں نال موہ تے
لگاؤ نہیں، گیان نہیں اس کر کے چیتنا نہیں اُبھری ہے۔ جے
کوئی بیڑا چکدا ہے اوہنوں ایجنٹ گردانیاں جاندا ہے۔ اُردو
پرپرس نے پنجاب دی ذہنیت نوں بیمار کر دتا ہے۔ سدھے
راہ توں ہٹا کے دوجے پاسے لا دتا ہے۔ پر پنجاب وچ
جاگرتی آ رہی ہے۔

پریتم سنگھ گینبو: تہاڈی دسی تصویر توں چنگے پگھ
وی نظر آ رہے ہن۔ پنجابی دا اثر دوجیاں صوبیاں
تے ہے۔ لوک پنجابی دیاں فلماں وی دیکھ رہے ہن۔
کجھ لیکھکاں دے پنجابی نال جڑن کر کے چیتنا وی پیدا ہو
رہی ہے، فر اڑچن کس گل دی ہے؟

نظیر کہوٹ: ایہ شکتی شالی آدھار دے نہ ہون کر کے ہے۔ فر
 وی پنجابی دانشور سرکار تے دبا پاون لئی پریس کانفرنساں
 کردے ہن۔ پنجاب دے پیراں فقیراں بابا بلھے شاہ، بابا
 فرید، خواجہ فرید، مادھو لال حسین اتے میاں محمد بخش
 آد دے دہاڑے منائے جانڈے ہن۔ انہاں میلیاں وچ لوک
 جڑدے ہن۔ مثلیاں تے وچاراں کیتیاں جانڈیاں ہن۔ دانشور
 آپی گل میڈیئے راہیں پہنچاؤندے ہن۔ شفقت صاحب پنجابی
 تھیم دے ناں تے ڈان اخبار وچ کالم لکھدے ہن۔ اس
 تراں پنجابی دے نال اردو دے پرچیاں وچ وی کم ہندا
 ہے۔ شانتمی لہر دے روپ وچ گل اگے ودھی ہے۔

پریتم سنگھ کینبو: چڑھدے پنجاب وچ بہت ساریاں سنستھاواں
 بنیاں ہوئیاں ہن، جو پنجابی لیکھکاں دے ناں تے ہن۔
 جوہیاں بابا فرید دے ناں اتے وارث شاہ دا ناں تے۔
 کیہ ایہو جہیاں سنستھاواں لیہندے پنجاب وچ وی ہن؟

نظیر کہوٹ: پنجابی ادبی سنگت لاہور کلاسیکل ساہتکاراں لئی ساہت
 کم کر رہی ہے۔ تنزیم کوئی نہیں۔ بابا نانک، مہاراجہ رنجیت
 سنگھ، وساکھی تے بسنت دے شبہ دہاڑے منائے جانڈے ہن۔
 پاکستانی گوردواریاں بارے کافی کم ہویا ہے تے سرکار
 دا دھیان انہاں گوردواریاں دی خستہ حالت ول وی دوایا

ہے۔ پنجاب دا محکمہ، اوکاف، چوکنا رہندا ہے۔ انہاں کوششاں
کرکے گوردواریاں دی حالت وچ سدھار آیا ہے۔ لاہور وچ
ہو رہیا کم سارے پاکستان نوں کور کردا ہے۔ شہید بہگت
سنگھ دے یوگدان دی بڑی قدردانی ہے۔

پریتم سنگھ کینبو: میں تہاڈا شکرگزار ہاں کہ تسیں
لیہندے پنجاب وچ پنجابی دے کم بارے کافی روشنی پائی ہے۔
بہت مہربانی۔

نظیر کہوٹ: تہاڈا وی بہت بہت دھنواد۔ تسی اپنا سماں
دیتا تے سبھ گجھ پیار نال سنیاں ہے۔ ایس تران گل
اگانہ ئردی ہے۔ ادبی لوک ہی مانوتا نوں قائم کردے ہن۔
جو دانشور پنجابی لئی کم کردے ہن اوہ سموچی منگھتا
لئی ہی کم کردے ہن۔ تہاڈے ولوں دتے اس سہیوگ لئی
اک وار فیر بہت بہت دھنواد!